کووید-۱۹، اثرات بر بخش تولید و سیاست‌های نجات در ایران

سید مهدی نیازی
معاون طرح و برنامه وزارت صنعت، معدن و تجارت

مقدمه

بشر در طول تاریخ در مسیر کشف و ارتقا همواره با چالش‌هایی روبرو بوده که برخی از آنان به رغم قدرت استیلای بالا ناتوان از مقهور سازی وی شده اند و صرفاً بر کاهش سرعت این رشد اثرگذار بوده اند.

امروزه نیز با پیشرفت تکنولوژی این چالش‌ها با تنوع بیشتری بروز می‌نمایند و این مقوله اولا با توالی کوتاهتر زمانی مواجه شده و از سوی دیگر در سایه قدرت پوشش رسانه با سرعت بالایی اطلاع رسانی می‌شود، لذا اثرات برجسته تری بر اقتصاد، سیاست و سایر ابعاد زندگی به جا می‌گذارند.

از مهمترین این چالش‌ها ناهنجاری‌های بیولوژیکی، انتشار بیماری و یا شیوع ویروس می‌باشد که جهان در ماه‌های اخیر با یکی از پرچالش ترین ویروس‌ها طی دهه‌های اخیر یعنی انتشار ویروس کووید ۱۹ (کرونا) مواجه شده که توانسته در مدت زمان کوتاهی به یکی از بزرگترین تهدیدات جهانی علیه سلامت انسان‌ها مبدل شود. پیامدهای شیوع این ویروس جدید به مسائل بهداشتی محدود نمی‌شود و تبعات سیاسی، اقتصادی و امنیتی ناشی از گسترش این بیماری، واکنش درست و سریع سیاستگذاران را می‌طلبد.

در یک زلزله یا سیل یا حوادث طبیعی غیرمترقبه برخی مردم جان خود را از دست می‌دهند، خانه‌ها و کسب‌وکارهای مردم تخریب و زیرساخت‌های عمومی از قبیل راه‌های مواصلاتی و آب و برق و گاز و فاضلاب از بین می‌رود. در مرحله اول مردم نیاز به اسکان موقت دارند و در مرحله دوم باید شهر و روستا و زیرساخت‌ها دوباره ساخته شود. چه‌بسا باید الگوهای نوین ملاک عمل واقع شود و برخی بخش‌ها و شهرها به طور اساسی و ساختاری تغییر داده و نوسازی شوند.

تشبیه وضعیت موجود به حوادث طبیعی غیرمترقبه ملی دست‌کم دو نکته دارد که باید مد نظر قرار گیرد. اول اینکه اقدامات جبرانی باید در چند مرحله انجام شده و مدت‌ها طول می‌کشد، لذا نباید به یک مرحله بسنده کرد. دوم اینکه با توجه به ابعاد ملی آن نیاز به بسیج عمومی و همگانی مردم و ارکان کشور وجود دارد و باید این بسیج و وحدت از حرف و شعار فراتر رود و در عمل ظهور پیدا کند.

پیش‌فرض ما در گزارش این است که باید دست‌کم در میان‌مدت سبک زندگی خود را با فرض وجود ویروس کرونا پیش‌بینی کنیم. تغییراتی که به دنبال خود کسب‌وکارها را تغییر داده و موجب اثرات قابل توجهی در اقتصاد کلان می‌شود.

چالش‌ها و آسیب‌های ناشی از شیوع ویروس کرونا در بخش تولید

چالش اول : تشدید شرایط رکودی با توجه به کاهش تقاضای کل در اقتصاد

با توجه به محدودیت‌های تردد، فعالیت‌های جاری مردم و کسب و کارها که برای جلوگیری از انتشار ویروس صورت می‌پذیرد، تقاضای کل در اقتصاد کاهش یافته و رکود سنگینی بر کسب و کارها در طول زنجیره ایجاد می‌شود. البته این رکود برای همه یکسان نبوده و شدت و ضعف آن در رسته‌ها و رشته فعالیت‌ها متفاوت است. در کنار این رکود، شرایط بودجه سال ۱۳۹۹ و کسری‌های قابل پیش بینی آن، توقف پروژه‌های عمرانی، رکود بازار مسکن، نرخ ارز، شرایط تحریمی و رکودی که طی دو سال اخیر بر اقتصاد ایران حاکم بوده بر این کاهش تقاضا افزوده و رکود ایران را عمیق تر کرده است.

در کنار این مسایل، همزمانی شیوع ویروس با ایام پایانی سال و خریدهای عمده شب عید، آسیب پذیری برخی رشته‌ها نظیر نساجی و پوشاک، لوازم خانگی، مبل و مصنوعات چوبی، شیرینی و شکلات و صنایعی که عمده فروش آنها در ایام پایانی سال می‌باشد را به شدت افزایش داده و می‌تواند زمینه ساز شرایط سختی برای کسب وکار و اشتغال این صنایع باشد

کاهش تقاضا صرفا در داخل نیست و با توجه به اپیدمی شدن شیوع (پاندمی) در کشورهای دیگر، تقاضای کل در دیگر کشورها نیز کاهش یافته و اثر صادرات و واردات ایران گذاشته، لذا بخشی از تولیدات صادراتی نیز با چالش بازار مواجه بوده و مجبور به کاهش تولید می‌باشند.

با توجه به توضیحات این بخش، چالش کاهش تقاضا در موارد زیر خلاصه می‌شود :

- محدودیت‌های تردد، فعالیت‌های جاری مردم، کسب و کارها و صنوف و پیش بینی استمرار این محدودیت‌ها در میان مدت
- همزمانی کاهش تقاضا با ایام پایانی سال و کاهش شدید خریدهای مردمی
- استمرار رکود سال‌های گذشته در بخش مصارف دولتی، بخش خصوصی و خانوار و برخی بخش‌های مهم نظیر مسکن، حمل و نقل و گردشگری
- کاهش تقاضا در بازارهای صادراتی

البته لازم به ذکر است با توجه به شرایط فعلی برخی رشته فعالیت‌ها با افزایش تقاضا مواجه شده و منجر به رونق کسب و کار در این رشته فعالیت‌ها شده است. در کنار این افزایش تقاضا که به دلیل شیوع ویروس و تغییر سبد مصرفی خانوارها اتفاق افتاده است، دلائلی همچون افزایش تمایل به ذخیره‌سازی و پس انداز احتیاطی و تشدید انگیزه قاچاق (بویژه اقلام بهداشتی) نیز به افزایش تقاضا دامن زده که می‌بایست مدیریت و جلوگیری شود تا کشور در میان مدت دچار عارضه کمبود نشود. برخی از رشته فعالیت‌هایی که با افزایش تقاضا مواجه بوده اند عبارتند از محصولات و تجهیزات مصرفی و سرمایه ای پزشکی (ماسک و البسه بیمارستانی)، محصولات شوینده، محصولات ضدعفونی کننده، مواد غذایی و آشامیدنی و محصولات سلولزی می‌باشند

چالش دوم : اختلال در کسب و کار بنگاه ها

با توجه به محدودشدن فعالیت بنگاه‌ها که بخشی از آن ناشی از کاهش تقاضای کل در اقتصاد و بخشی ناشی از الزامات کاهش فعالیت‌ها در سطح کشور و جهان می‌باشد، اثرات متعددی گریبانگیر این بنگاه‌ها می‌گردد. به عنوان نمونه با توجه به ترس عوامل اجرایی و نیروی شاغل در این بنگاه‌ها که مانع حضور آنها در محل کار می‌شود، می‌تواند منجر به کاهش فعالیت و تولیدات کسب و کارها شود.

برخی از اختلالات ایجاد شده برای بنگاه‌ها عبارتند از :

- محدودیت در خرید و تامین مواد اولیه و نهاده‌های تولید از داخل و خارج
- عدم توانایی در پرداخت مالیات، عوارض و حق‌الزحمه نیروی کار
- افزایش معوقات بانکی
- کاهش سرعت گردش نقدینگی (که منجر به تبدیل فروش‌های نقدی به اعتباری و محدودیت در دسترسی به منابع مالی می‌گردد)

- کاهش عرضه نیروی کار فعال
- افزایش هزینه‌های مراقبتی، بهداشتی و نظافتی بنگاه‌ها برای فعال نگه داشتن کسب و کار

چالش سوم : اختلال در زنجیره تامین و عوامل ارائه دهنده خدمات به بخش تولید

علاوه بر چالش‌هایی که برای فعالیت‌های بنگاه ایجاد می‌شود، زنجیره تامین و عوامل ارائه دهنده خدمات به کسب وکارها نیز دچار اختلال شده و بر آسیب پذیری بنگاه‌ها می‌افزاید.

مهمترین چالش‌های این حوزه عبارتند از :

- تعطیلی یا کاهش فعالیت شرکت‌های تامین کننده مواد اولیه و واسطه ای بخش تولید درداخل و خارج از کشور (به ویژه کشورهای اصلی طرف معامله با ایران نظیر چین، هند، امارات، ترکیه و ...)
- تعطیلی یا کاهش فعالیت زنجیره نهایی مصرف و یا شرکت‌های خریدار مواد اولیه، مواد واسطه ای و یا محصولات تولیدی در کشورهای مقصد
- تشدید محدودیت در فعالیت مرزها، بنادر، گمرکات کشورهای مبدا و مقصد کالاها
- محدود شدن فعالیت شبکه و نظام تامین مالی و اختلال در تسویه حساب‌های بین المللی که در خرید و ترخیص کالاها اثر منفی گذاشته است

اهم اقدامات وزارت صنعت، معدن و تجارت برای مقابله با ویروس کرونا

الف) سازماندهی

- تشکیل کمیته تامین و توزیع و ستاد مقابله با بیماری کرونا در وزارت صمت به صورت مشترک با سازمان غذا و دارو و با عضویت معاونت‌ها و سازمان‌های ذیربط وزارت متبوع و سایر دستگاه‌ها و وزارتخانه‌های ذی مدخل (برگزاری ۱۴ جلسه)
- برنامه ریزی برای تامین اقلام مورد نیاز وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از طریق دو مسیر تامین حداکثری از محل تولیدات داخلی و واردات
- پیگیری برای دریافت اختیارات مورد نیاز به وزارت صنعت، معدن و تجارت (مصوبه شماره ۱۵۹۷۹۴ مورخ ۹۸/۱۲/۱۴) برای رفع ممنوعیت واردات، اعمال محدودیت و ممنوعیت صادرات، تغییر سود بازرگانی واردات و عوارض صادراتی

ب) تامین از محل تولیدات داخلی

- ممنوعیت موقت صادرات مواد اولیه، واسطه ای و محصولات نهایی مرتبط برای مقابله با ویروس کرونا از قبیل ماسک، مواد ضدعفونی، محصولات شوینده، البسه بیمارستانی، دستکش معاینه و جراحی، الکل، منسوج‌های نبافته، کاغذ تیشو، دستمال کاغذی و بهداشتی و آب ژاول برای جلوگیری از هر گونه محدودیت در تامین اقلام مورد نیاز مردم
- ابلاغ الزام تولید حداکثری (در سه شیفت کاری) و عدم تعطیلی واحدهای تولیدی مرتبط با این اقلام
- سیاست گذاری تامین مواد اولیه (اتانول) واحدهای تولیدکننده محصولات ضدعفونی کننده از طریق حذف حباب قیمت افزایشی الکل با تعیین قیمت ۱۵ هزار تومان برای هر لیتر (عرضه به تولیدکنندگان مواد ضدعفونی)، الزام تولید و عرضه مستمر الکل، استفاده از ذخائر، احیاء ظرفیت‌های غیرفعال، رفع ممنوعیت واردات، تعیین قیمت ملاس در کارگروه تنظیم بازار و تمرکز صدور حواله الکل توسط سازمان غذا و دارو
- تغییر خطوط تولید واحدهای شوینده برای تولید محصولات ضدعفونی کننده و تعیین ۴۰ شرکت تولید کننده منتخب مواد ضد عفونی و شوینده جهت تمرکز تولید مواد ضد عفونی داروخانهای، بیمارستانی و مراکز درمانی که طبق اعلام سازمان غذا و دارو، به حد کافی در سطح داروخانه‌ها عرضه شده است
- پیگیری و هماهنگی با واحدهای تولیدی جهت افزایش ظرفیت تولید ماسکهای سه لایه و N۹۵ از طریق سرمایه گذاری و راه

اندازی خطوط تولیدی جدید (۸ طرح در حال نصب و راه اندازی با ظرفیت حدود ۴ میلیون ماسک) و تغییر خطوط تولید ماسک صنعتی به پزشکی

- هماهنگی با سازندگان ماشین آلات جهت مهندسی معکوس و تولید ماشین آلات ماسک که با بومی شدن فناوری، ساخت تعداد دیگری از ماشین آلات تولید ماسک شروع گردیده است و با پیگیری وزارت متبوع و همکاری وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، عقد قرارداد ساخت داخل ۱۰ دستگاه تولید ماسک صورت گرفته و در مرحله نصب و راه اندازی است.
- سازماندهی تولیدکنندگان پوشاک از طریق تشکل‌ها و انجمن‌های صنعتی برای تولید البسه مورد نیاز واحدهای درمانی و کادر درمان که منجر به افزایش ظرفیت تا بیش از ۲۰ هزار دست لباس در روز گردید (و تا ۴۰ هزار دست نیز قابل افزایش است) که متناسب با نیاز، تقاضا و عقد قرارداد از سوی سازمان غذا و دارو، این اقلام قابل تحویل است
- سازماندهی کارگاه‌های صنفی و صنعتی تولید پوشاک از طریق تشکل ها، انجمن‌ها و اتحادیه‌ها برای دوخت ماسک‌های سه لایه با محوریت اتاق اصناف و بسیج اصناف
- تسهیل واردات مواد اولیه و ماشین آلات و اجزا و قطعات مرتبط با پیگیری مستمر ثبت سفارش و تخصیص ارز و ترخیص با حداقل اسناد از طریق بانک مرکزی و گمرک جمهوری اسلامی ایران
- افزایش و منطقی سازی قیمت قبلی تعیین شده توسط وزارت بهداشت برای ماسک تنفسی تولید داخل جهت ترغیب تولیدکنندگان به تولید حداکثری و اقتصادی شدن تولید ماسک

ج) تامین از محل واردات

- کاهش حقوق ورودی اقلام و محصولات بهداشتی و مواد اولیه آنها از جمله ماسک تنفسی از ۵۵٪ به ۵٪، رفع ممنوعیت واردات الکل اتیلیک و کاهش حقوق ورودی آن به ۵٪ و تغییر اولویت کالایی آن از آخرین اولویت ارزی (ارز اشخاص) به اولین اولویت تخصیص ارز نیمایی
- شناسایی و معرفی واردکنندگان ماسک، البسه ایزوله یکسره، دستکش و سایر اقلام به سازمان غذا و دارو
- برنامه ریزی برای واردات اقلام بهداشتی شامل ماسک N۹۵، ماسک سه لایه، تب سنج، لباس و ... از طریق توان بخش خصوصی و با استفاده از ظرفیت تهاتر سازمان ایمیدرو
- تامین ۱۳۷ میلیارد تومان منابع مالی از طریق شرکت‌های بزرگ صنعتی، معدنی و سازمان ایمیدرو برای واردات ملزومات (به ویژه ماسک) مورد نیاز وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

د) عملکرد کمی

ردیف	نام محصول	تولید روزانه قبل از شیوع	تولید روزانه بعد از شیوع	واحد شمارش	نرخ رشد (بعد نسبت به قبل)
۱	اتانول (الکل)	۱۷۰	۳۰۰	هزار لیتر	حدود ۲ برابر
۲	ماسک (سه لایه و N۹۵)	۲۰۰	۱۰۰۰	هزار عدد	۵ برابر
۳	مواد ضدعفونی	۵۰	۴۰۰	هزار لیتر	۸ برابر
۴	دستکش طبی	۲	۴،۵	میلیون عدد	بیش از ۲ برابر
۵	لباس یکسره (کاورال)	۱۱۶	۳۲،۰۰۰	عدد	۲۵۰ برابر
۶	شیلد محافظ صورت	۷۰	۲۱،۰۰۰	عدد	۳۰۰ برابر
۷	مایع دستشویی	۳۳۳	۴۵۰	تن	۳۵ درصد
۸	صابون	۱۸۴	۲۴۱	تن	۳۰ درصد

- از ابتدای اسفند ۱۳۹۸ تا ۱۷ فروردین ماه سال جاری، ۲۷٫۲ میلیون عدد ماسک و ۱۰٫۹ میلیون لیتر الکل توسط واحدها تولید شده و در اختیار وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی قرار گرفته است
- با توجه به استفاده از ذخائر الکل، میزان تحویل الکل به شبکه طی این مدت بیش از ۱۸ میلیون لیتر می‌باشد

اهم تصمیمات اتخاذ شده از سوی دولت برای حمایت از بنگاه‌ها

با توجه به ضرورت مدیریت آثار اقتصادی ناشی از شیوع کرونا، از اوائل اسفند کارگروهی در ریاست جمهوری با حضور دستگاه‌های ذیربط تشکیل گردید تا تصمیمات لازم را در این رابطه بررسی و پیشنهاد نماید. در این رابطه پیشنهادات

- تعیین رسته‌ها و رشته فعالیت‌های با آسیب پذیری بالا و استمهال اقساط تسهیلات، حق بیمه کارفرما و هزینه‌های گاز و برق این رسته‌ها تا پایان اردیبهشت ۱۳۹۹
- تصمیم گیری برای پرداخت تسهیلات تا سقف ۷۵ هزار میلیارد تومان با نرخ ۱۲٪ به بنگاه‌های مشمول رسته‌های آسیب پذیر، بنگاه‌هایی که با حکم دولت مجبور به تعطیلی بنگاه و کسب و کار خود شده اند (مشروط به حفظ و نگهداری اشتغال بنگاه تا پایان سال) و خانوارهای هدف (با هدف تحریک تقاضای کل)
- رفع اثرات سوء چک‌های برگشتی برای کسب و کارها تا انتهای اردیبهشت
- تعیین برخی حمایت‌های مالیاتی برای بنگاه‌ها و فعالیت‌های کسب و کار

برخی پیشنهادات تکمیلی

با توجه به پیش بینی‌های مجامع بین المللی از شرایط اقتصادی ناشی از شیوع کرونا و سناریوهای بررسی شده، در خوشبینانه ترین حالت، در صورت مدیریت بیماری، شرایط اقتصادی دنیا در فصل آخر سال ۲۰۲۰ وارد شرایط متعادل شده و امیدواری برای رونق در اقتصاد جهانی وجود خواهد داشت، در غیر اینصورت حداقل تا پایان ۲۰۲۱ شرایط رکودی بر اقتصاد کشورها حاکم بوده و نیاز به اتخاذ تدابیر تکمیلی برای رونق در اقتصاد می‌باشد.

لذا پیشنهادات زیر برای مدیریت شرایط ارائه می‌گردد:

- ضرورت نگاه زنجیره ای به رسته‌های آسیب دیده و افزایش شمولیت بنگاه‌های تولیدی در این رسته فعالیت‌ها (صرفا بخش پوشاک و کیف و کفش در رسته‌های آسیب پذیر قرار گرفته است)
- استمرار مدت زمان استمهال پرداخت هزینه‌ای کسب و کارها نظیر تسهیلات، بیمه حق بیمه کارفرما، مالیات، هزینه‌های گاز و برق رسته‌های آسیب پذیر بعد از اردیبهشت ۱۳۹۹
- پیش بینی منابع مورد نیاز برای افزایش قدرت خرید مردم و تحریک تقاضا در بخش‌های مهم اقتصادی نظیر پروژه‌های دولتی، پروژه‌های ملی، مسکن، گردشگری، کالاهای سرمایه ای مانند لوازم خانگی، فرش و ...
- تامین منابع ارزی و ریالی مورد نیاز برای مدیریت تولید در سال ۱۳۹۹ و تحقق شعار جهش تولید
- تعلیق موقت (تا زمان عادی شدن شرایط اقتصادی) برخی سخت گیری‌هایی که از ابتدای سال ۱۳۹۹ برای بخشی از تولیدات کشور اعمال شده است (مانند استاندارد یورو ۵ برای خودرو)
- کاهش هزینه مبادلاتی و بهبود کارایی زنجیره تامین از طریق ایجاد بسترهای الکترونیک برای مچینگ زنجیره تامین محصولات
- ضرورت عملیاتی سازی مکانیزم‌های تهاتر بدهی بخش خصوصی با مطالبات از بخش دولتی و عمومی